

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor  
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik  
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,  
glavni i odgovorni urednik časopisa  
*Defendologija i Sociološki diskurs***

## **ETNIČKI I VJERSKI EKSTREMIZAM I SUKOBI- CENTRALNO PITANJE GLOBALNE BEZBJEDNOSTI**

U periodu od kraja Hladnog rata do danas, kao jedno od centralnih pitanja globalne bezbjednosti pojavili su se etnički sukobi. Ratovi na području bivše Jugoslavije te u drugim dijelovima svijeta (Afrika, Azija), danas u Ukrajini koji su sadržavali i sadrže naglašenu etničku komponentu u sukobu, inicirali su tokom protekle dvije decenije intenzivno akademsko proučavanje etničkih sukoba. Ipak, usprkos brojnim istraživanjima, fenomen etničkog sukoba, te njegov uticaj na globalnu bezbjednost i dalje je obilježen mnogim otvorenim pitanjima i nepoznicama. Veliki broj naučnih istraživanja etničkih sukoba nakon Hladnog rata nastojao je identifikovati uzroke koji su doveli do povećavanja broja ovih sukoba nakon 1990. godine. Dio autora ističe činjenicu kako je proces demokratizacije u prethodnim autoritarnim državama etničkim manjinama dao okvir za izražavanje zahtjeva usmjerenih prema traženju manjinskih prava. Uz to, navodi se i sve veća pažnja međunarodne zajednice usmjerena prema etničkim sukobima, kao i rastuća mogućnost međunarodne

intervencije u takve sukobe radi zaštite ljudskih prava. Ove činjenice koriste se za isticanje uticaja etničkih sukoba na globalnu bezbjednost te potrebu za većim angažovanjem međunarodne zajednice u sprečavanju ovih sukoba. Drugi niz pogleda povezuje etničke sukobe sa problemima nejednakog razvoja, teškom modernizacijom novih nezavisnih država zbog opterećenja kolonijalnog nasljeđa, ili „kulturnog nasilja“ većine nad manjinom. Ove teorije zasnivaju se na premisi da su različite dimenzije istorijskih okolnosti (političke, ekonomske, društvene, kulturne) stvorile situaciju u kojoj etnički identitet ima mnogo veće političko značenje, što u kriznim razdobljima otvara mogućnost prerastanja uobičajenih konfrontacija unutar neke društvene zajednice u nasilne etničke sukobe. Mogu se istaknuti i pogledi (danas uglavnom odbačeni) koji negiraju postojanje etničkih sukoba, tvrdeći da se radi o političkim, ekonomskim i društvenim sukobima između grupa koje se definišu kao etničke zajednice. Sa ovim pogledima su povezane i teorije koje ne odbacuju postojanje etničkih sukoba, ali primarno naglašavaju političke, ekonomske i ideološke aspekte sukoba koji se nalaze u interakciji sa etničkim aspektima. Navedeni pogledi ukazuju kako danas u okviru teorija međunarodnih odnosa nema jedinstvenog pristupa proučavanju etničkih sukoba, te posebno etniciteta kao činioca u ovim sukobima. To je posljedica dosadašnjeg usmjeravanja pažnje na materijalne činioce (moć država), pri čemu je glavna pozornost bila usmjerena na ponašanje država u anarhičnom međunarodnom sistemu. Značajan dio problema povezanih sa istraživanjem etničkih sukoba proizilazi iz činjenice da je istraživanje sukoba i ratova u akademskoj zajednici decenijama bilo povezano sa sukobljavanjem supersila za vrijeme Hladnog rata. Stoga je u centru pažnje niza društvenih disciplina bilo istraživanje uloge vojnih saveza, nuklearne i konvencionalne trke u naoružanju, nuklearno odvraćanje, koncept balansa moći i njegovog uticaja na međunarodnu bezbjednost, određeni ekonomski aspekti bezbjednosti (troškovi trke u naoružanju). Obzirom na navedeno, u istraživanju

sukoba pažnja je bila usmjerena na međudržavne konvencionalne ratove. Praksa pokazuje kako realističke teorije međunarodnih odnosa teško mogu poslužiti u razumijevanju etničkog sukoba. Realizam se primarno bavi ulogom države kao subjekta u međunarodnim odnosima, odnosno proučavanjem racionalne interakcije subjekata u anarhičnom međunarodnom sistemu. U takvom diskursu uticaja unutrašnje politike država na međunarodne odnose nalazi se u drugom planu, što znači da se problematika etniciteta i etničkih sukoba najčešće svodi samo na pitanje mehanizma mobilizacije stanovništva radi odvratanja prijetnji koje dolaze iz međunarodnog sistema. Drugi pogled koji je kod realista prisutan u pitanju etničkih sukoba jest njegova uloga u procesu koji dovodi do slabljenja moći države, te eventualno do njenog sloma. Navedeno se može ilustrovati ekspanzionističkom politikom bivšeg SSSR-a. Ova država se vrlo često navodi kao primjer države koja je tražila političku legitimnost kroz ekspanziju koja je dovela do njenog prenaprežanja i nemogućnosti regulisanja etničkog sukoba unutar vlastitih granica (na područjima koja su politikom ekspanzije inkorporirana u sastav SSSR-a). Gubitak sposobnosti regulacije etničkih sukoba stvara sigurnosnu dilemu, jer otvara mogućnost vanjske intervencije u različitim oblicima, čime se slabi suverenitet, a time i moć države na čijem se području odvija etnički sukob. Tako se realizam proučavanja etniciteta i etničkih sukoba svodi samo na nivo sredstva koja mogu oslabiti moć države, bez pravog pokušaja razumijevanja bita etničkog sukoba. U osnovi, fokus realizma i dalje ostaje proučavanje interakcije država u međunarodnom sistemu (objašnjavanje ratova među državama), a ne proučavanje sukoba unutar država, čak i ako takvi sukobi dovode u pitanje suverenitet neke države i njenu sposobnost djelovanja u međunarodnom sistemu. I drugi tradicionalni pristupi proučavanju međunarodnih odnosa i međunarodne bezbjednosti zanemaruju ovo područje. Tako je i za liberalizam u proučavanju međunarodnih odnosa navedeno područje irelevantno. Liberalizam etnički identitet svodi na ulogu

tranzicijskog mehanizma čije će značenje postati irelevantno jačanjem države, jer će se u tom procesu uspostaviti sekularni politički sistem i snažno civilno društvo. Time će etnicitet te etnička mobilizacija povezana sa nacionalizmom postati anahronizmi. Stoga je u centru pažnje proučavanje stvaranja ekonomske međuzavisnosti kao načina sprečavanja sukoba. Ovdje je naglasak na proučavanju saradnje država i drugih subjekata međunarodnih odnosa, ali ne i na saradnji etničkih grupa (koje su očito u razmatranjima teoretičara od minorne važnosti u odnosu na druge subjekte međunarodnih odnosa). Ovakav model nastao je na osnovu specifičnog iskustva razvoja zapadne civilizacije, a liberalni teoretičari smatraju da je takav model primjenjiv i na ostatak svijeta. Zanimljivo je kako ovakav pristup problematici etničkih sukoba dijele i teorije koje su po svom sadržaju potpuno suprotne realističkoj i liberalnoj školi međunarodnih odnosa. Tako marksistička teorija međunarodnih odnosa ima isti stav prema etničkim sukobima kao i liberalna teorija – etnicitet i etnički sukob su atavizmi koji će biti prevladani u procesu modernizacije. Međutim, događaji u zadnje dvije decenije pokazuju neosnovanost ovakvih pogleda na etnicitet i etnički sukob. Umjesto zastarijevanja etniciteta imamo sve više primjera suvereniteta novih država zasnovanih na etnicitetu, a njihovi primjeri su nezavisnosti Istočnog Timora, te Kosova i Metohije u državi Srbiji. Praksa pokazuje kako u mnogim državama na području Afrike i Azije nedovršeni proces izgradnje nacije u kombinaciji sa multietničkim sastavom mnogih država dovodi i do međudržavnih sukoba te sukoba unutar država. U navedenoj situaciji etnicitet i etnički identitet umjesto odlaska u prošlost i dalje ostaju relevantni činioci na međunarodnoj sceni. Umjesto nestajanja, vidimo sve češće slučajeve političke mobilizacije zasnovane na etničkom činiocu, sve više etničkih grupa, ugroženih represijom od strane centralizovane države i većinskog naroda (čest slučaj u mnogim državama Trećeg svijeta, gdje je nasljeđe kolonijalizma dovelo do povlačenja vještačkih državnih granica i stvaranja država sa etnički mješovitom

populacijom) nastoje pronaći rješenje ne traženjem modaliteta suživota unutar jedne države, već stvaranjem novih država u kojima će etničke manjine konačno biti sigurne od napada druge etničke grupe. Kako se takav cilj rijetko može postići mirnim putem, raste broj etničkih sukoba. Na porast broja etničkih sukoba ukazuje i činjenica kako u periodu nakon 1945. godine 90% sukoba nisu bili međudržavni sukobi, već sukobi vođeni unutar granica jedne države, i to građanski ratovi, te etnički sukobi. Od sredine pedesetih godina prošlog vijeka započeo je vidljivi rast broja etničkih sukoba, čiji je broj dostigao vrhunac sredinom devedesetih godina prošlog vijeka. U razdoblju između 1990. i 1995. godine izbio je veliki broj građanskih ratova i etničkih sukoba (u mnogim slučajevima radilo se o kombinacijama ovih vrsta sukoba) u mnogim dijelovima svijeta, a naročito na području bivšeg Sovjetskog Saveza, u jugoistočnoj Evropi, zapadnoj, centralnoj i istočnoj Africi te u dijelovima Azije. Sredinom devedesetih godina prošlog vijeka gotovo četvrtina država u svijetu bila je zahvaćena građanskim ratom ili etničkim sukobom,<sup>1</sup> koji je u prosjeku trajao oko šest godina.<sup>2</sup> Mnogi teoretičari navode kako je upravo kombinacija građanskog rata i etničkog ili etno-nacionalističkog sukoba u navedenom periodu postala glavni oblik masovnog političkog nasilja koje se realizuju u ime ciljeva kao što su postizanje autonomije ili pune nezavisnosti. Bez sumnje, može se reći da su različiti oblici sukoba koji se vode unutar država danas prevladavajući oblici ratovanja. Na to ukazuje upoređivanje broja svih sukoba vođenih od 1945. do 1999. godine. U navedenom razdoblju, „.....u 130 građanskih ratova i etničkih sukoba (dvije trećine građanskih ratova istovremeno su bili i etnički sukobi) vođenih u 70 zemalja ubijeno je 20, a prognano 70 miliona ljudi, dok je u istom periodu u 25 međudržavnih ratova poginulo oko 3 miliona ljudi.“<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Fearon J. i Laitin, and D., „Ethnicity, Insurgency, and Civil War“, *American Political Science Review*, vol. 97, no.1, 2003., pp. 75-90.

<sup>2</sup> Hegre H., „The Duration and Termination of Civil War“, *Journal of Peace Research*, vol. 41, no. 3, 2004., pp. 243-252.

<sup>3</sup> Hegre H., *isto*, str. 253.

Istovremeno, građanski ratovi i etnički sukobi ne samo da traju duže od međudržavnih sukoba, već najčešće završavaju i bez formalnog mirovnog sporazuma i postizanja trajnog rješenja uzroka sukoba, što često dovodi do njihovog ponovnog izbijanja. Ipak, bez obzira na usmjeravanje pažnje na proučavanje građanskih ratova i etničkih sukoba, oni su i dalje nedovoljno rasvijetljeni fenomen, što posebno vrijedi za etničke sukobe. Analizom dosadašnjih etničkih sukoba mogu se izdvojiti karakteristike koje omogućavaju brzu i jednostavnu klasifikaciju nekog sukoba kao etničkog. Uopšteno, može se reći kako sukob opisuje situaciju u kojoj dva ili više subjekata nastoje ostvariti ciljeve koji su međusobno neusklađeni, ali su u perspektivi svakog subjekta pravedni. U skladu sa ovom definicijom, etnički sukobi su vrsta sukoba u kojima barem jedna sukobljena strana svoje ciljeve definiše u primarno etničkim terminima, i u kojima barem jedna od strana u sukobu objašnjava svoje nezadovoljstvo ugrožavanjem njenog specifičnog etničkog identiteta (ugrožavanje njihovih prava kao etničke grupe, nemogućnost ostvarivanja njihovih interesa zbog etničke diskriminacije, i slično). **Vječito je pitanje kako preventivno djelovati da ne dolazi do etničkih sukoba?**